

Viestejä lasten neuvottelukunnalta: Miten lasten osallisuutta voidaan vahvistaa koulu yhteisössä?

- Velvollisuutenamme aikuisina on kuunnella lasten moninaisia ääniä koulun arjessa – myös niitä, jotka ovat hiljaisia tai jäävät helposti näkymättömiin – ja ottaa kaikki lapset aktiivisesti mukaan osallisuutta edistävän koulu yhteisön rakentamiseen.
- Koulu yhteisön aikuiset tarvitsevat monipuolista vuorovaikutusosaamista, tietoa lasten oikeuksista sekä riittävät resurssit kohdatakseen lapset niin yksilöinä kuin myös osana ryhmää.
- EduRESCUE-hankkeen lasten neuvottelukuntaan osallistuneiden kuudesluokkalaisten viestit tarjoavat arvokkaita työkaluja turvallisen ja osallisuutta edistävän koulu yhteisön rakentamiseksi.
- Lapset pitävät tärkeänä tukea tarjoavaa, yhteisöllisyyttä aktiivisesti rakentavaa koulu yhteisöä ja tarvitsevat turvallisia kanssakulkijoita sekä suojelua ulkopuolisuutta ja turvattomuutta tuottavilta tilanteilta, erityisesti koulusiirtymissä.
- Kuudesluokkalaiset tunnistivat myös omaa rooliaan siinä, että jokaisen osallisuus koulu yhteisössä voisi toteutua, ja toivoivat lisää yhteistä keskustelua esimerkiksi kiusaamisesta, luokkahengestä ja mielen hyvinvoinnista.
- Neuvottelukunnan monipuoliset osallistumisen mahdollisuudet nähtiin tärkeinä, ja osa lapsista ehdotti, että toiminnallisia ja taiteellisia työtapoja voitaisiin hyödyntää tulevaisuudessa vielä enemmän.

ANNE-ELINA SALO
KT, tutkijatohtori
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto
Vieraileva tutkija
Opettajankoulutuslaitos
Turun yliopisto

ANNA LIISA ESKOLA
KM, väitöskirjatutkija
Opettajankoulutuslaitos
Turun yliopisto

OLLI-PEKKA HEINIMÄKI
KT, tutkijatohtori
Kasvatustieteiden osasto
Helsingin yliopisto

MIKKO TIILIKAINEN
KT, erikoistutkija
Opettajankoulutuslaitos
Turun yliopisto

Kirjoittajat jatkuvat toisella sivulla.

ANU KAJAMIES
KT, yliopistotutkija
Opettajankoulutuslaitos
Turun yliopisto

Lasten osallisuuden edistäminen on ratkaisevaa lasten oikeuksien turvaamisessa sekä hyvinvoinnin ja resilienssin vahvistamisessa (Pakarinen ym., 2025). Yksi tapa kuulla lasten moninaisia, myös niin sanottuja hiljaisia ääniä koulun arjessa on EduRESCUE-hankkeessa käytetty lasten neuvottelukunta. Tässä puheenvuorossa nostamme keskiöön lasten viestit, sillä ne tarjoavat arvokkaita työkaluja osallisuutta tukevien turvallisten koulu yhteisöjen rakentamiseksi. Avaamme myös neuvottelukunnan tapaamisten suunnittelua ja kulkua, jotta kiinnostuneet voivat hyödyntää vastaavanlaista toimintamallia lasten äänten kuuntelemiseksi ja eteenpäin viemiseksi tulevaisuudessa.

”Lasten viestit tarjoavat arvokkaita työkaluja osallisuutta tukevien turvallisten koulu yhteisöjen rakentamiseksi.”

Osallisuus voidaan määritellä lasten kokemukseksi koulu yhteisöön kuulumisesta ja tässä yhteisössä itselleen merkityksellisellä tavalla osallistumiseksi (Pakarinen ym., 2025). Neuvottelukunta koostui noin 20:stä yhden kuutosluokan oppilaasta. Neuvottelukunnaksi valikoitui kyseinen luokka, koska koulun rehtori ja luokan opettaja olivat ensimmäisiä, jotka tiedustelumme yhteydessä ilmaisivat yhteistyöhalukkuutensa neuvottelukunnan toteuttamiseksi. Neuvottelukunta etsi ratkaisua erityisesti seuraaviin kysymyksiin:

- Millä tavoin lasten kokemusta koulu yhteisöön kuulumisesta voidaan vahvistaa koulun arjessa (Allen ym., 2018) ja koulusiirtymissä (Villumsen ym., 2023), kuten esimerkiksi koulupolun alussa ja alakoulusta yläkouluun siirtymisessä?
- Millä tavoin lasten ulkopuolisuuden ja turvattomuuden kokemuksia voidaan torjua koulu yhteisössä (Jefferson ym., 2023; Strindberg, 2023)?

Kuudesluokkalaiset pohtivat lasten osallisuuden edistämistä niin kokemusasiantuntijoina koulun päivittäisessä arjessa, koulupolunsa aloittavien lasten näkökulmasta kuin myös omakohtaisesti nurkan takana hämmöttävään yläkoulusiirtymään liittyen. Neuvottelukunnan suunnittelua ja toimintaa suuntasivat seuraavat lasten osallisuuden tutkimuksesta nousevat keskeiset näkökulmat (ks. mm. Kalliomeri, 2024):

- **Lapsilla on oikeus osallistua, ja tämän oikeuden turvaaminen on aikuisten velvollisuus** (Yhdistyneet Kansakunnat, 1989). Lundyn (2007) osallistumisen malli korostaa, että lapsen oikeus osallistua ei kuitaudu yksin lasta kuulemalla. Mallin mukaan on keskeistä varmistaa, että

1. jokaisella lapsella on turvallinen tila, jossa lapsi uskaltaa ja voi esittää näkemyksiään
2. jokainen lapsi saa tarvitsemaansa tukea osallistumiseen ja näkemysten muodostamiseen
3. lasten näkemyksiä viestitään tahoille, jotka ovat vastuussa lasten arkea ja elämää koskevista päätöksistä, ja lapset ovat tästä tietoisia
4. lasten näkemykset huomioidaan mahdollisuuksien mukaan, ja samalla heille viestitään, miksi on toimittu tietyllä tapaa.

- **Osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa suhteissa** (Nivala, 2021; Pakarinen ym., 2025). Kokemus koulun kuulumisesta koostuu tunteesta, että on hyväksytty ja arvostettu, pääsee osalliseksi, tuntee olonsa turvalliseksi ja saa tarvitsemaansa tukea (Allen ym., 2018; Craggs & Kelly, 2018). Yksinäisyys eli satuttava kokemus siitä, että omat sosiaaliset suhteet eivät vastaa toiveita ja tarpeita, sekä ostrakismi eli ulkopuolisuuteen sulkeminen uhkaavat yhteenkuuluvuuden perustarvetta (Vansteenkiste ym., 2020). Yksinäiseksi itsensä kokevalla ei esimerkiksi ole kaipaamaansa ystävää, jonka kanssa jakaa iloja ja suruja, tai toivomaansa kaveriporukkaa, jonka kanssa viettää aikaa (Junttila, 2015; Salo, 2023). Ostrakismin kohteeksi joutunut taas voi kokea olevansa jopa täysin näkymätön muille (Junttila, 2015; Strindberg, 2023). Yksinäisyys ja ostrakismi voivat erityisesti pitkittyessään heikentää niin yksilön kuin myös laajemmalti yhteisön hyvinvointia sekä turvallisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia (Jefferson ym., 2023; Junttila, 2015; Williams, 2009).

- **Koulu yhteisön aikuiset tarvitsevat monipuolista vuorovaikutusosaamista** (Kajamies ym., 2025). Koulun arjessa tunnetuksi on osallisuuden edistämisen ytimessä: sen varassa luodaan myönteistä ilmapiiriä, vastataan oppilaiden tarpeisiin ja huomioidaan heidän näkökulmiaan (Kajamies ym., 2025; Salo, 2023). Lasten tarpeisiin vastaaminen edellyttää myös osaamista tunnistaa lasten hyvinvointia uhkavia tilanteita, kuten yksinäisyys ja turvattomuuden kokemus, ja tarjota tukea moniammatillisissa yhteistyössä (Salo & Kajamies, 2024). Aikuiset voivat tukea lasten yhteisöön kuulumisen tunnetta sekä vähentää yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksia auttamalla kaikkia lapsia pääsemään ja ottamaan muut mukaan yhteiseen toimintaan (Nivala, 2021). Keskeistä on myös syrjinnän torjuminen ja moninaisuuden arvostaminen (Jefferson ym., 2023; Strindberg, 2023). Yksinäisyys voi joskus jäädä koulun arjessa aikuisilta piiloon, eivätkä lapset aina koe tulevansa kuulluiksi ja nähdyiksi (Kurteilius & Kumpulainen, 2021). Aikaisemman tutkimuksen valossa lapset toivovat, että kun he kokevat olonsa yksinäiseksi, opettaja auttaa pääsemään mukaan toimintaan, rohkaisee ja kannustaa sekä on luottamuksen arvoinen (Galanaki, 2004). Nuoret näkevät, että koulu yhteisön aikuisten toiminnalla on keskeinen merkitys yksinäisyyden vähentämisessä (Virnasalo ym., 2024).

- **Lasten kuunteleminen oman arkensa asiantuntijoina auttaa rakentamaan yhdessä osallisuutta tukevaa koulu yhteisöä** (Pakarinen ym., 2025). EduRESCUE-hankkeen ensimmäisessä lasten neuvottelukunnassa lapset kertoivat ajatuksiaan korona-ajasta ja sen edellyttämästä resilienssistä (Pöysä ym., 2024). Lapset toivat esiin, ettei heillä ole aina ketään, joka ymmärtäisi heitä, eivätkä he aina tiedä, mistä voisivat saada tukea. Lasten viestit korostavat tukea tarjoavia vuorovaikutussuhteita, kuten kavereita koulu hyvinvoinnin perustana. Tältä pohjalta

nostimme toisen lasten neuvottelukunnan kantavaksi teemaksi lasten osallisuuden koulu yhteisössä. Koulun arjen vuorovaikutustilanteiden lisäksi halusimme kartoittaa lasten koulusiirtymisiin liittyviä pohdintoja. Koulusiirtymät ovat jännittäviä elämänvaiheita: niin esikoululaiset (Eskelä-Haapanen ym., 2016) kuin kuudesluokkalaiset (Eskelä-Haapanen ym., 2020) kuvaavat monenlaisia niihin liittyviä odotuksia ja huolenaiheita, jotka kiinnittyvät sosiaalisiin suhteisiin esimerkiksi toisten oppilaiden ja opettajien kanssa.

LASTEN NEUVOTTELUKUNTA AUTTAA KUUNTELEMAAN LAPSIA JA VIEMÄÄN HEIDÄN VIESTEJÄÄN ETEENPÄIN

Lasten neuvottelukunta toimi foorumina, jossa pystyimme tutkijoina olemaan suorassa vuorovaikutuksessa lasten kanssa ja kuuntelemaan heidän ajatuksiaan (Pöysä ym., 2024). Tavoitteena oli lisätä ymmärrystämme lapsille merkityksellisistä asioista sekä vahvistaa lasten osallisuuden kokemuksia. Järjestyksessään toinen EduRESCUE-hankkeen neuvottelukunta toteutettiin erään peruskoulun kuudennella luokalla, jossa oli noin 20 oppilasta. Ennen tapaamisia lasten huoltajille lähetettiin koulun rehtorin ja opettajan hyväksymä kirje, jossa kerrottiin neuvottelukunnasta sekä lasten viestien raportoinnista, jonka pohjalta lapsilta opittua voidaan hyödyntää käytänteiden kehittämisessä (ks., Lundy, 2007). Huoltajille

kerrottiin mahdollisuudesta kieltää lapsensa osallistuminen neuvottelukuntaan, mutta yhtään kieltäytymistä ei tullut. Tapaamisissa lapsille kerrottiin neuvottelukunnan tavoitteista diojen avulla. Myöskään kukaan lapsista ei kieltäytynyt osallistumasta. Jokaisen tapaamisen yhteydessä lapsilta pyydettiin myös suullisesti lupa heidän tuottamansa materiaalin keräämiseen. Lasten henkilötietoja ei kerätty missään vaiheessa, ja kaikista lasten viesteistä kerrotaan anonyymisti.

”Lasten osallisuutta tukevien työtapojen kehittäminen on tärkeää, jotta lapsia voidaan kuunnella heille innostavilla, merkityksellisillä ja turvallisilla tavoilla.”

Lasten osallisuutta tukevien työtapojen kehittäminen on tärkeää, jotta lapsia voidaan kuunnella heille innostavilla, merkityksellisillä ja turvallisilla tavoilla. Käyttämämme tapaamisten teemoja, työskentelymuotoja sekä lasten viestien työstämistapoja voivat hyödyntää myös muut tulevaisuudessa lasten äänen kuulemiseksi ja eteenpäin viemiseksi.

TAULUKKO 1.

Lasten neuvottelukunnan tapaamisten teemat ja työskentelymuodot.

Tapaamisten teemat	Tehtävät ja työskentelymuodot
<p>1. tapaaminen: Hyvinvoiva koulu yhteisö – Mikä tekee meidät onnellisiksi koulussa?</p>	<p>Johdattelu lasten neuvottelukunnan tavoitteisiin sekä tutkijoiden esittäytyminen oman koulumuiston ja valokuvan kautta: <i>Mikä teki minut onnelliseksi koulussa?</i> Itsenäisesti¹: Mikä tekee sinut onnelliseksi koulussa? Ryhmässä: 1) Tutustumista lasten ajatusten pohjalta 2) Posterin työstäminen: <i>Mikä tekee meidät onnelliseksi koulussa? Miten näitä onnellisuutta tuottavia tekijöitä voisi lisätä koulun arjessa?</i></p>
<p>3. tapaaminen: Kuudesluokkalaiset kokemusasiantuntijoina; Miten voisimme vahvistaa koulunsa aloittavien osallisuutta koulu yhteisössä sekä torjua turvallisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia?</p>	<p>Johdattelu teemaan ensimmäisen kerran pohjalta työstetyllä sanapilvellä: <i>Mikä tekee meidät onnelliseksi koulussa?</i> Itsenäisesti: 1) <i>Mikä saa koulunsa aloittavat lapset tuntemaan olonsa tervetulleeksi ja turvallisiksi? Mikä auttaa pääsemään mukaan, osaksi yhteisöä?</i> 2) <i>Sarjakuvan tai taideteoksen työstäminen: Millaisissa tilanteissa lapsesta voi tuntua turvattomalta tai ulkopuoliselta? Mitä tästä voi seurata? Mikä näissä tilanteissa voisi auttaa?</i> Ryhmässä: 1) Posterin työstäminen hyödyntäen itsenäisesti työstettyjä ajatuksia siitä, mikä vahvistaa osallisuutta koulu yhteisössä: <i>Mitä lapset ja aikuiset voisivat tehdä, jotta jokainen lapsi pääsisi osalliseksi, mukaan yhteisöön, ja tuntisi olonsa turvallisiksi ja tervetulleeksi? Millaiset taidot auttavat saamaan uusia kavereita?</i> 2) Toisten sarjakuviin ja taideteoksiin tutustuminen tekijän luvalla ja ajatusten kirjoittaminen muistilapuille: <i>Mitä lapsi voisi tehdä tilanteessa? Mitä muut lapset ja aikuiset voisivat tehdä tilanteen ratkaisemiseksi?</i> Palautteen kerääminen: Lomake</p>
<p>4. tapaaminen: Viestien jatkokehittäminen yhdessä lasten kanssa Lasten yläkoulua koskevat odotukset ja toiveet Älä jää yksin huolten kanssa: Mistä apua on saatavilla? Kiitokset lapsille</p>	<p>Johdattelu työskentelyyn esittelemällä edellisissä tapaamisissa opitun pohjalta koostamamme kuviot lasten viesteistä ja vinkeistä. Itsenäisesti¹: 1) <i>Onko viesteissä jotakin, mitä on vaikea ymmärtää? Ymmärsimmekö jotakin väärin? Unohdimmeko jotakin tärkeää? Haluaisitko vielä lisätä jotakin?</i> 2) <i>Millaista ajattelet yläkoulussa olevan? Millaisia toiveita sinulla on yläkouluun liittyen?</i> Ryhmässä: Keskustelua lasten viesteistä, niiden jatkokehittämisestä sekä tulevasta yläkoulusiirtymästä. Koko luokan yhteistä keskustelua: 1) <i>Kenelle meidän tulisi viedä näitä viestejä eteenpäin?</i> 2) <i>Mistä voi saada apua ja tukea, jos on huolia?</i> Palautteen kerääminen: 1) Yhteinen keskustelu: <i>Mitä voisimme vielä parantaa Lasten neuvottelukunnassa? Onko jotakin, mitä meidän kannattaisi tehdä tulevaisuudessa toisin?</i> 2) Lomake</p>

¹ Kirjoittamista tai piirtämistä muistilapuille tai paperille.

Taulukkoon 1 on koostettu tapaamisten keskeiset teemat, työskentelymuodot sekä esimerkkejä käsiteltävistä kysymyksistä. Teemat muodostimme tutkimukseen pohjautuvan ymmärryksemme sekä lapsilta ensimmäisessä neuvottelukunnassa (Pöysä ym., 2024) opitun pohjalta. Neuvottelukunta tapasi neljä kertaa. Syvennymme tässä puheenvuorossa nimenomaisesti lasten osallisuuden sekä toisaalta ulossulkemisen ja turvattomuuden kokemuksiin koulun vertaissuhteissa ja myös laajemmalti kouluyhteisössä. Sen vuoksi tämän puheenvuoron aineistona ovat ensimmäinen, kolmas ja neljäs tapaaminen. Vertaistyöskentelyä käsitelleestä toisesta tapaamisesta kirjoitamme myöhemmin.

Tapaamiset olivat 45 minuutin mittaisia. Jakauduimme tapaamisissa oppilaille satunnaisesti jaettujen väriklappujen mukaisesti neljään pöytään (viisi-kuusi oppilasta ja yksi tutkija pöytää kohden). Suunnittelimme tapaamisten kulkua ennakkoon, mutta jätimme joustavuutta pienryhmien työskentelyyn. Tapaamisten suunnittelua ja toteuttamista suuntasivat lasten osallisuuden edistämiseen pyrkivät periaatteet (Kuvio 1), jotka koostimme aikaisemman tutkimuksen ja kehittämistyön pohjalta (mm. Kalliomeri, 2024; Pakarinen ym., 2025; Pöysä ym., 2024; Tulensalo ym., 2021; Weckström, 2021). Toteutusta ohjasi myös osallistumisen jatkuvuutta edistävä yhteissuunnittelun periaate (Tiilikainen ym., 2025): lapset osallistettiin tapaamisten arviointiin, heidän palautteensa huomioitiin seuraavien tapaamisten suunnittelussa ja tarjottiin vaihtoehtoja esimerkiksi osallistumisen tapojen suhteen. Pienryhmäosuuskien välissä lapset jakoivat kokemuksiaan myös kiertelemällä muissa pienryhmissä sekä keskustelemalla yhteisesti tutkijoiden ohjaamina.

Lapsilta kerätyt piirustukset ja kirjalliset tuotokset käytiin huolellisesti läpi ja hyödynnettiin myös tutkijoiden tekemiä muistiinpanoja tapaamisista. Näiden pohjalta koostimme viestejä, joissa nostettiin lasten ääntä esiin mahdollisimman moninaisesti ja pyrittiin käyttämään lapsille ymmärrettävää kieltä. Viestit luokiteltiin sen mukaan, kenelle ne oli suunnattu (Virmasalo ym., 2024). Viimeisessä tapaamisessa annoimme tämän puheenvuoron kuvioihin

2–4 koostetut viestit lapsille tutustuttaviksi ja kannustimme heitä esittämään viesteihin korjauksia tai muita huomioita lasten osallistumisen oikeuden turvaamiseksi (Lundy, 2007) ja tekemämme tulkintojen vahvistamiseksi. Lisäksi keräsimme lapsilta palautetta tapaamisista toiminnan kehittämiseksi. Lapsia pyydettiin arvioimaan väittämien pohjalta teemojen kiinnostavuutta sekä kokemustaan siitä, oliko osallistuminen turvallista ja tulivatko heidän näkemyksensä kuulluiksi. Vastausvaihtoehtoina olivat surulliset, neutraalit tai iloiset kasvot. Avoimilla kysymyksillä lapsia kannustettiin kertomaan, mikä oli mieluisinta ja mikä vähiten mieluista sekä mistä he olisivat halunneet tapaamisissa keskustella.

LASTEN NEUVOTTELUKUNNAN VIESTIT: TYÖKALUJA TURVALLISEN JA OSALLISUUTTA EDISTÄVÄN KOULUYHTEISÖN RAKENTAMISEKSI

Mielekäs yhteinen toiminta ja vastavuoroinen tuki rakentavat hyvinvoivaa kouluyhteisöä

Lasten kuvauksissa siitä, mikä tekee heidät koulussa onnellisiksi ja miten sitä voidaan vahvistaa (kuvio 2), nousivat esiin yhteinen mielekäs toiminta sekä myönteiset tunnekokemukset, joita on mahdollista saada vuorovaikutuksessa – esimerkiksi yhdessä hassutellessa. Aikuisten toivottiin tekevän tällaiset kokemukset mahdollisiksi ja tukevan mielen hyvinvointia. Kun lapsi pääsee mukaan kaveriporukoihin ja osaksi vastavuoroisia ystävyys-suhteita, hänelle tarjoutuu mahdollisuuksia toimia yhdessä moninaisten vertaisten kanssa, kokea yhteyttä toisiin ja harjoitella sosioemotionaalisia taitoja (Juntila, 2015; Nivala, 2021) eli taitoja, joita tarvitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa myönteisellä tavalla toimimiseen sekä omien tunteiden ja käyttäytymisen säätelyyn (Upadyaya ym., 2025). Mielekäs yhdessä tekeminen ja myönteisellä tavalla mukaan pääseminen nousevat esiin myös tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu keinoja vähentää yksinäisyyttä (Galanaki, 2004; Virmasalo ym., 2024).

KUVIO 1.

Lasten osallisuuden näkökulmasta keskeisiä tekijöitä vuorovaikutustilanteissa.

Vuorovaikutuksessa on turvallinen ja lämmin ilmapiiri

- Kiireetön kohtaaminen, lapsen ehdoilla ja tahdissa toimiminen
- Lapsen on turvallista osallistua vuorovaikutuksessa
- Vuorovaikutuksessa on luottamusta ja arvostusta
- Osallistuminen on vapaaehtoista: siihen ei pakoteta tai painosteta

Lasten kokemuksia ja näkemyksiä arvostetaan

- Lapselle syntyy kokemus siitä, että hänen tietojansa arvostetaan
- Jokainen tulee riittävästi kuulluksi ja ymmärretyksi
- Lapsille kerrotaan, että kaikki kokemukset ja näkemykset ovat arvokkaita

Teemat, tehtävät ja käytetyt käsitteet ovat lapsilähtöisiä

- Käytetyt käsitteet ovat selkeitä ja lapsille ymmärrettävissä
- Tehtävät innostavat osallistumiseen ja yhteiseen keskusteluun
- Lapsille esitetyt kysymykset ovat avoimia eivätkä rajaa tai ohjaa liikaa
- Teema on lapsille merkityksellinen

Osallistumisen mahdollisuuksia on monipuolisesti

- Lapsilla on mahdollisuus osallistua itselle luontaisella ja innostavalla tavalla
- Lapset otetaan mukaan ideoimaan moninaisia osallistumisen tapoja
- Lapsi saa tarvitsemaansa tukea siinä, että hän voi ilmaista itseään ja osallistua

KUVIO 2.

Miten rakennamme yhdessä hyvinvoivan koulu yhteisön?

Oppilaat...

- tukevat toinen toisiaan
- kunnioittavat toinen toisiaan
- viettävät aikaa yhdessä ja tekevät asioita yhdessä

Aikuiset...

- auttavat lievittämään stressiä (mm. korkeisiin odotuksiin liittyen)
- luovat hauskan ja viihtyisän ilmapiirin
- viettävät aikaa ja puhuvat oppilaiden kanssa
- arvostavat jokaista oppilasta ja osoittavat, että välittävät

Koulussa...

- pelataan paljon erilaisia pelejä
- ei anneta paljon läksyjä
- saa käydä kaupassa, jos ruoka ei ole hyvää
- voi jäädä sisälle välituntisin (jos ulkona on kylmä)

KUVIO 3.

Kuudesluokkalaisten vinkkejä koulunsa aloittavien lasten osallisuuden kokemusten edistämiseksi.

Vinkkejä opettajille ja muille aikuisille

- Varmista, että ketään ei kiusata.
- Osoita innostusta ja kiinnostusta oppilaisiin.
- Etsi erilaisia pelejä, jotka edellyttävät ryhmässä tekemistä ja yhteistyötä.
- Kannusta lapsia puhumaan toisilleen ja auta muodostamaan kaveriporukoita.
- Varmista, että lapsilla on tunne siitä, että heistä välitetään.
- Ystävysty oppilaiden kanssa.

Vinkkejä (vanhemmille) oppilaille

- Tee parhaasi, että uudet lapset tuntuivat olonsa tervetulleiksi.
- Kerro lapsille, että koulu on hauska paikka ja että opettajat ovat kivoja.
- Kerro uusille oppilaille koulun kerhoista ja rohkaise heitä osallistumaan niihin.
- Ole ystävällinen kaikille, älä ole epäkohtelias.
- Tarjoa tukeasi, juttele ja kutsu uusia oppilaita mukaan peleihin ja leikkeihin.
- Muista, miltä sinusta tuntui ekaluokalla: Miten toivoisit, että sinua kohdellaan?

Hyviä koulun käytänteitä

- Koulussa luodaan turvallinen ilmapiiri kaikille.
- Koulussa on kerhoja ja harrastusmahdollisuuksia.
- Ekaluokkalaisten on kummit ylempiltä luokilta.
- Koulussa on herkkuja (mm. jäätelöä) ja tehdään hauskoja juttuja (mm. konsertit).
- Paljon yhdessä tekemistä ja ryhmätöitä.
- Erilaiset leikit ja pelit (esim. jalkapallo) voivat auttaa saamaan uusia ystäviä.

Vinkkejä koulunsa aloittaville

- Hyvät käytöstavat ovat tärkeitä: ole kohtelias ja kohtele kaikkia hyvin.
- Älä tuomitse muita, vaan tutustu heihin kunnolla.
- Kuuntele, mitä muut kertovat sinulle ja ole valmis tekemään kompromisseja.
- Tervehdi kaikkia, puhu rohkeasti muille oppilaille ja koita päästä yli ujudesta.
- Ota kaikki mukaan leikkeihin ja peleihin. Älä jätä ketään ulkopuolelle tai kiusaa.
- Auta muita, ole ystävällinen ja kiltti.
- Muista keskittyä koulutyöhön ja oppimiseen ja noudata koulun sääntöjä.

Kouluyhteisön yhteisenä tehtävänä on luoda edellytykset sille, että jokainen koulunsa aloittava lapsi kokee olonsa osalliseksi

Kuudesluokkalaisten toivoivat vinkkinsä osallisuuden vahvistamisesta koulupolun alussa (kuvio 3) auttavan varmistamaan, että kaikki lapset voivat tulla kouluun iloisina, kukaan ei joudu pelkäämään ja kaikki saavat kavereita. Keskeisenä nähtiin, että jokainen lapsi löytää jonkun ystävällisen ja saa aikuisilta tukea kaveriporukoiden muodostamisessa sekä että opettaja on kiinnostunut (ks. Eskelä-Haapanen ym., 2016). Tärkeänä pidettiin myös mielekästä yhdessä tekemistä, kuten harrastusmahdollisuuksia sekä pelejä ja leikkejä, joihin koulunsa aloittavia voitaisiin kannustaa mukaan, jotta kynnys osallistua olisi pienempi. Kuudesluokkalaisten mukaan jokainen voi osaltaan luoda edellytykset sille, että koulunsa aloittavat lapset kokevat olonsa tervetulleeksi, turvallisiksi ja osalliseksi.

Lapset tarvitsevat luotettavia kanssakulkijoita sekä suojelua ulkopuolisuuden ja turvattomuuden kokemuksilta

Kuudesluokkalaisten mukaan koulupolun alussa voi tulla kokemus ulkopuolisuudesta ja turvattomuudesta, jos

- 1) jätetään ulkopuolelle leikeistä, peleistä ja toiminnasta
- 2) tuntee olonsa yksinäiseksi
- 3) koulussa tapahtuu onnettomuus tai on väkivaltaa
- 4) mielipiteitä ja ajatuksia ei kuunnella
- 5) tekee virheen ja muut nauravat
- 6) kiusataan esimerkiksi ulkonäön tai pukeutumisen vuoksi.

Ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemukset voivat kuudesluokkalaisten mukaan johtaa tunteeseen siitä, ettei ole tykätty ja toivottu, tehdä lapsen surulliseksi tai vihaiseksi sekä vähentää motivaatiota ja tunnilla osallistumista. Kuudesluokkalaisten viestit ulkopuolisuuden ja turvattomuuden kokemusten torjumiseksi koulupolun alussa (kuvio 4) korostavat koko kouluyhteisön tarvetta sitoutua yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden torjumiseen (Jefferson ym., 2023; Strindberg, 2023; Virmasalo ym., 2024; [katso Right to Belong -hanke](#)). Aikuisilta toivottiin herkkyyttä ulkopuolisuutta ja turvattomuutta tuottavien tilanteiden tunnistamisessa, etteivät nämä jäisi koulun arjessa piiloon (Galanaki, 2004; Kurtelius & Kumpulainen, 2021). Kuudesluokkalaisten mukaan on keskeistä kuunnella lapsia herkällä korvalla ja luottaa heidän kertomaansa.

Kuudesluokkalaisten toiveissa tukea tarjoava sekä yhteisöllisyyttä ja valinnanvapautta edistävä yläkouluyhteisö

Kuvioon 5 on koottu kuudesluokkalaisten ennakkokäsityksiä siitä, millaista koulun arki on yläkoulussa. Vaikka moni asia jännitti, muutoksista nähtiin voivan seurata hyvääkin: olisi vaikeampaa, mutta voisi olla enemmän mielenkiintoisia aineita, ja koulupäivät olisivat pidemmät, mutta ne saattaisivat olla kiinnostavimmat. Kuudesluokkalaisten olivat ylipäänsä toiveikkaita yläkoulun tuomista uudensuunnitelmista oppimisen ja kaverisuhteiden mahdollisuuksista (ks. Eskelä-Haapanen ym., 2020).

KUVIO 4.

Kuudesluokkalaisten vinkkejä ulkopuolisuuden ja turvattomuuden kokemusten torjumiseksi.

Vinkkejä aikuisille

- Jos huomaat, että joku jätetään ulkopuolelle, auta häntä pääsemään mukaan.
- Jos lasta kiusataan tai häntä ei oteta mukaan, yritä parantaa tilannetta.
- Älä jätä lapsia selvittämään vaikeita tilanteita yksin – ei edes vanhempia lapsia.
- Varmista, että koulu on kaikille turvallinen paikka.
- Välitä kaikista lapsista ja näytä se heille myös silloin, kun he ovat vanhempia.
- Aikuisen tavat puuttua kiusaamiseen eivät aina toimi oikeassa elämässä.
- Kiusaamista tapahtuu joskus niin, että lapset etsivät paikan, mihin aikuiset eivät näe.
- On tärkeää, että aikuiset osaavat puhua lasten ja nuorten kanssa.
- Usko ja kuuntele kaikkia: myös lasta, joka ei ole "hyvä koulussa".

Vinkkejä kaikille oppilaille

- Ole aina ystävällinen kaikille.
- Leiki ja pelaa muiden kanssa. Pitäkää hauskaa yhdessä!
- Sano muille vain hyviä asioita. Pidä ilkeät ja huonot asiat omana tietonasi.
- Auta, jos huomaat, että joku on surullinen tai häntä kiusataan.
- Ole tukena niille lapsille, jotka kokevat olonsa yksinäiseksi.
- Tee tilaa jokaiselle – Älä sulje ketään ulkopuolelle!

Vinkkejä, jos tunnet olosi ulkopuoliseksi tai turvattomaksi

- Älä jää huolien kanssa yksin: kerro aikuiselle, esimerkiksi opettajalle tai vanhemmille.
- Koita pysyä rauhallisena ja positiivisena. Jätä huomiotta, jos joku sanoo jotain pahaa.
- Yritä pitää puoliasi ja löytää myös muita lapsia, jotka puolustavat sinua.
- Kerro muille, jos sinulla ei ole leikkikaveria: joku muu voi olla samassa tilanteessa.
- Luota kavereihisi ja kerro heille, jos sinusta tuntuu pahalta tai yksinäiseltä.

Kuudesluokkalaisten ajatuksia: Millaista uskon yläkoulussa olevan?

Uudet opettajat ja luokkakaverit

- Tulee olemaan vaikeaa: uusi luokka ja kaikki opettajat vaihtuvat.
- Voi saada uusia kivoja luokkakavereita.
- Tulee ikävä nykyisiä opettajia.
- Opettajat tulevat olemaan tiukkoja.
- Aineenopettajat, jotka tietävät paljon juuri siitä oppiaineesta.

Kasvatavat vaatimukset ja haasteet

- Korkeammat vaatimukset ja enemmän opiskeltavaa.
- Uudet vaikeammat aineet.
- Enemmän kokeita.

Kasvava valinnanvapaus

- Enemmän vapautta valita oman mielenkiinnon mukaan, mihin keskittyä.
- Enemmän vapautta siinä, miten opiskelee.
- Uusia mielenkiintoisia oppiaineita (kemia, fysiikka).

Oppimisympäristö ja käytänteet

- Vietetään vähemmän aikaa ulkona.
- Pidemmät koulupäivät.
- Saa läppäriin.
- Saa oman lokerikon.

Kuudesluokkalaisten toiveissa yläkoululle (kuvio 6) nousivat esiin yhteisöllisyyden rakentaminen hauskojen hetkien kautta, kanssakulkijoiden saaminen vertaisista, aikuisten tarjoama, esimerkiksi kiusaamiseen ja mielen hyvinvoinnin haasteisiin liittyvä suojele (ks. Virmasalo ym., 2024) sekä tukea tarjoavat ja valinnanvapautta edistävät puitteet. Oppimisen kasvaviin vaatimuksiin toivottiin konkreettista tukea, mutta myös joustavuutta: näin haastavampaan koulunkäyntiin olisi helpompaa sopeutua, ja omia mielenkiinnon kohteita ja tavoitteita voitaisiin huomioida (ks. Eskelä-Haapanen ym., 2020). Lasten toiveet ovat linjassa hyvinvoinnin, oppimisen ja osallisuuden kannalta ratkaisevien psykologisten perustarpeiden – autonomian, pätevyys ja yhteenkuuluvuuden – kanssa (Väns-teenkiste ym., 2020).

Arjen vuorovaikutustilanteissa tärkeää hyödyntää monipuolisia osallistumisen tapoja ja vahvistaa lasten kohdatuksi tulemisen tunnetta

Lasten neuvottelukunta tavoitti lasten moninaisia ääniä – myös niitä, jotka ovat koulun arjessa helposti hiljaisia tai näkymättömissä (Pakarinen ym., 2025). Palautteiden mukaan lapset kokivat näkemystensä kertomisen pääosin turvallisena ja tullessa kuulluiksi. Tavoitimme yksilötyöskentelyn kautta hiljaisempia ääniä, jotka eivät niin aktiivisesti nousseet yhteiseen keskusteluun, sekä sellaisia näkökulmia, joita oli ehkä helpompaa kertoa kirjoittamalla tai piirtämällä. Ryhmätyöskentelyssä taas oli mahdollista rakentaa arvokkaalla tavalla yhteistä ymmärrystä ja syventää teemoja lasten moninaisten näkökulmien pohjalta.

”Palautteiden mukaan lapset kokivat näkemystensä kertomisen pääosin turvallisena ja tullessa kuulluiksi.”

Tutkijoiden kuvattiin olleen ystävällisiä, mutta jotkut lapset jäivät kaipaamaan kohdatuksi tulemista henkilökohtaisemmalla tasolla. Jatkossa onkin tärkeää kiinnittää erityistä huomiota lapsiin tutustumiseen (Tulensalo ym., 2022). Jatkossa on tärkeää myös huomioida lasten osallistumisen ja kohdatuksi tulemisen mahdollisuuksia silloin, kun aikuisia on luokassa vähemmän. Neuvottelukunnan tapaamisissa lapset oli mahdollista jakaa pienryhmiin, joista jokaisessa oli aikuinen. Voitaaisiinko lapset ottaa aktiivisemmin mukaan, esimerkiksi erilaisten roolien kautta, kun aikuinen joutuu jakamaan ohjausresurssiaan pienryhmien kesken (Heinimäki & Vauras, 2025)? Entä millä tavoin moniammatillista tiimiä voitaisiin hyödyntää koulun arjessa toimivimmin oppilaiden osallisuuden tukemiseksi (Kajamies ym., 2025; Tiilikainen ym., 2025)?

Keskeistä on huomioida moninaisuutta myös siinä, mitkä asiat lapset kokevat merkityksellisiksi ja millaisen toiminnan tai ilmaisun kautta osallistuminen on heille mielekästä (Stenvall, 2018). Lapset kokivat tapaamisten teemat pääosin kiinnostavina. Tulevaisuudessa toivottiin lisää keskustelua kiusaamisesta, harrastuksista, luokkahengestä, ystävistä ja kaveriporukoista, mielen hyvinvoinnista sekä siitä, millaista yläkoulussa on. Monipuoliset osallistumisen mahdollisuudet nähtiin tärkeinä: jotkut lapset pitivät erityisesti

piirtämisestä ja kirjoittamisesta, toiset taas mainitsivat suosikkeinään yhteiset keskustelut. Osa lapsista ehdotti, että toiminnallisia ja taiteellisia työtapoja voitaisiin hyödyntää tulevaisuudessa enemmän, ja monet pitivät erityisesti sarjakuvien piirtämisestä. Eräs lapsi myös ehdotti, että ulkopuolisuutta ja kiusaamista voitaisiin käsitellä lasten kanssa draaman keinoin.

”Tulevaisuudessa toivottiin lisää keskustelua kiusaamisesta, harrastuksista, luokkahengestä, ystävistä ja kaveriporukoista, mielen hyvinvoinnista sekä siitä, millaista yläkoulussa on.”

Neuvottelukuntaan osallistuneet lapset pitivät tärkeänä, että heidän viestinsä kuullaan laajalti: oppilaista huoltajiin, opettajiin, rehtoreihin, muihin koulun aikuisiin, KiVa Koulu -tiimiin ja presidenttiin saakka. Lasten viestien viemiseksi käytäntöön koulun arjessa tulee kehittää opettajien ja muiden kouluyhteisön aikuisten hyvinvointiin, lapsen oikeuksiin ja vuorovaikutukseen liittyvää osaamista (Heinimäki & Vauras, 2025; Kajamies ym., 2025; Valtonen ym., 2024). Tämä edellyttää resursseja tutkimukseen ja koulutukseen, jotta osaamista voidaan syventää riittävässä jatkumoissa vahvistamalla ammatillista kehittymistä jatkuvan oppimisen mukaisesti, tutkimukseen pohjau-

tuvasti ja monipuolisin tavoin, esimerkiksi aitojen vuorovaikutustilanteiden reflektiivisen käsittelyn avulla (Tiilikainen ym., 2024). Koulujen arjessa opettajille ja muulle henkilöstölle tulee turvata tosiasialliset mahdollisuudet kohdata lapset niin yksilöinä kuin osana ryhmää. Tämä tarkoittaa esimerkiksi riittävästi aikaa. Lasten osallisuuden edistämiseksi tarvittavat toimet eivät kuitenkaan koske vain kouluyhteisöä: niin päättäjillä kuin myös jokaisella lasten, nuorten ja perheiden parissa toimivalla sekä heitä arjessa kohtaavalla on tärkeä asema. Keskeistä on esimerkiksi kodin ja koulun yhteistyö, perheiden tuki yhteiskunnassa (Salo ym., 2025), merkitykselliset harrastusmahdollisuudet (Virmasalo ym., 2024) sekä myönteiset kokemukset vertaisten kanssa toimimisesta ja vertaisyhteisöön kuulumisesta jo ennen koulun alkua (Nivala, 2021).

”Lasten kuunteleminen heidän osallisuuttaan edistävin tavoin sekä heidän viestiensä arvon tunnistaminen päätöksenteossa, tutkimuksessa ja arjen käytänteitä kehitettäessä auttavat rakentamaan yhdessä osallisuutta edistävää, turvallista kouluyhteisöä.”

KUVIO 6.

Kuudesluokkalaisten toiveita yläkoulusta.

Sosiaaliset suhteet ja mielen hyvinvointi

- Kiva luokka ja uusia ystäviä
- Hauskoja kokemuksia (esim. yhteisiä retkiä)
- Että kaikki olisivat kivoja uusille oppilaille ja kunnioittaisivat toisiaan
- Suojelua kiusaamiselta: kaikki ovat epävarmoja yläkouluun siirryttäessä
- Tukea mielen hyvinvoinnille opettajilta ja muilta aikuisilta
- Stressin ja koulupaineiden huomiominen ja vähentäminen

Oppimisen edellytykset

- Konkreettista apua ja tukea opettajalta (kokeissa, vaikeissa oppiaineissa)
- Pidemmät deadlinet koulutöille ja enemmän aikaa kokeissa
- Lisämateriaaleja, jos haluaa opiskella kotona enemmän
- Sisävilittunteja, jotta voi opiskella sisällä
- Paljon draaman ja taiteen hyödyntämistä opetuksessa
- Vapautta ja joustavuutta istumajärjestyksessä

Oppimisympäristö ja käytänteet

- Hyvät koululounaat, joissa vaihtelua
- Mahdollisuus ottaa omat eväät mukaan
- Lokerikko kaverin vierestä
- Uudet, kivan näköiset luokkahuoneet
- Lyhyet koulupäivät

Erään lapsen piirustus neuvottelukunnan tapaamisesta konkretisoi lasten viestien ydinsanomia. Piirustuksessa on kaksi lintua, joista toinen kertoo olevansa yksinäinen ja toinen toteaa: "Olen tässä sinua varten." Lapset ovat taitavia ja empaattisia tulevaisuuden rakentajia, jotka tunnistavat myös omaa rooliaan siinä, että jokaisen osallisuus koulu yhteisössä voisi toteutua. Velvollisuutenamme aikuisina on ohjata ja tukea lapsia toimimaan tämän mukaisesti sekä

suojella lapsia ulkopuolisuuden ja turvattomuuden kokemuksilta. Kannustamme hyödyntämään lasten neuvottelukunnan kaltaista toimintamallia myös tulevaisuudessa. Lasten kuunteleminen heidän osallisuuttaan edistävin tavoin sekä heidän viestiensä arvon tunnistaminen päätöksenteossa, tutkimuksessa ja arjen käytänteitä kehitettäessä auttavat rakentamaan yhdessä osallisuutta edistävää, turvallista koulu yhteisöä. ●

AVAINSANAT:

lasten osallisuus, ulkopuolisuuden ja turvattomuuden kokemukset, koulu yhteisö, koulu siirtymät, lasten neuvottelukunta

KIITOKSET:

Kiitämme lämpimästi lasten neuvottelukuntaan osallistuneita lapsia, luokan opettajaa, koulun rehtoria, huoltajia sekä tutkijayhteisöme jäseniä, erityisesti oikeustieteiden tutkija Virve Valtosta.

RAHOITTAJAT:

Lasten neuvottelukunta toteutettiin osana PANDEMICS-ohjelman EduRESCUE – resilientti koulu ja koulutus (#345196 ja #345265) -hanketta, jota rahoitti Suomen Akatemian yhteydessä toimiva Strategisen tutkimuksen neuvosto (STN). Salo toimii tutkijana myös STN:n rahoittamassa Right to Belong (R-to-B) (#352648 ja #353392) -hankkeessa. Heinimäen osalta tutkimusta rahoitti myös Suomen Akatemian rahoittama EDUCA-lippulaiva (#358924 ja #358945) ja Turun Opiskelijain tukisäätiö.

Saapunut: 31.3.2025

Hyväksytty: 28.4.2025

LÄHTEET:

Allen, K., Kern, M. L., Vella-Brodrick, D., Hattie, J. & Waters, L. (2018). What schools need to know about fostering school belonging: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(1), 1–34. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9389-8>

Craggs, H. & Kelly, C. (2018). Adolescents' experiences of school belonging: A qualitative meta-synthesis. *Journal of Youth Studies*, 21(10), 1411–1425. <https://doi.org/10.1080/13676261.2018.1477125>

Eskelä-Haapanen, S., Lerkkanen, M. K., Rasku-Puttonen, H. & Poikkeus, A. M. (2016). Children's beliefs concerning school transition. *Early Child Development and Care*, 187(9), 1446–1459. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1177041>

Eskelä-Haapanen, S., Vasalampi, K. & Lerkkanen, M. K. (2020). Students' positive expectations and concerns prior to the school transition to lower secondary school. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 65(7), 1252–1265. <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1791248>

Galanaki, E. (2004). Teachers and loneliness: The children's perspective. *School Psychology International*, 25(1), 92–105. <https://doi.org/10.1177/0143034304041504>

Heinimäki, O.-P. & Vauras, M. (2025). Opettajan moninaiset roolit oppilaiden vertaisvuorovaikutuksen ohjaamisessa. Teoksessa M.-K. Lerkkanen, K. Salmela-Aro, & M. Vauras (toim.), *Koulun resilienssi* (s. 190–215). Santalahti.

Jefferson, R., Barreto, M., Verity, L. & Qualter, P. (2023). Loneliness during the school years: How it affects learning and how schools can help. *Journal of School Health*, 93, 428–435. <https://doi.org/10.1111/josh.13306>

Junttila, N. (2015). Kavereita nolla: Lasten ja nuorten yksinäisyys. Tammi.

Kajamies, A., Salo, A.-E., Eskola, A., Rasmus, M. & Pöysä, S. (2025). Opettajan monipuolisen vuorovaikutusosaamisen vahvistaminen. Teoksessa M.-K. Lerkkanen, K. Salmela-Aro, & M. Vauras (toim.), *Koulun resilienssi* (s. 160–189). Santalahti.

Kalliomeri, R. (2024). Osallisuuden edistäminen lastensuojelussa lasten kokemana: Integroiva kirjallisuuskatsaus lasten osallistumisen ja osallisuuden kokemuksista vuosina 2019–2023 tehdyissä tutkimuksissa. Lapsi-, nuoriso- ja perhesosiaalityön erikoistumiskoulutuksen loppuyö. Tampereen yliopisto.

LÄHTEET:

- Kurtelius, T. & Kumpulainen, K. (2021). Alakouluikäisten lasten kokemuksia yksinäisyydestä. *Kasvatus* 52(2), 194–208. <https://doi.org/10.33348/kvt.111444>
- Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
- Nivala, E. (2021). Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(1), 33–59. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/26752>
- Pakarinen, E., Pöysä, S., Kiuru, N., Salo, A.-E., Valtonen, V., Panula, V., Sorkkila, M. & Lerkkanen, M.-K. (2025). Lasten ja nuorten kuulluksi tuleminen resilienssin rakentajana. Teoksessa M.-K. Lerkkanen, K. Salmela-Aro, & M. Vauras (toim.), *Koulun resilienssi* (s. 65–88). Santalahti.
- Pöysä, S., Sorkkila, M., Elomaa, M., Pakarinen, E. & Lerkkanen, M.-K. (2024). Lasten äänet esille – Lasten neuvottelukunta osana EduRESCUE-tutkimushanketta. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-bulletin*, 34(4), 57–66.
- Salo, A.-E., Sorkkila, M., Upadyaya, K. & Aunola, K. (2025). Perheiden moninaiset tilanteet lasten ja nuorten hyvinvoinnin taustalla. Teoksessa M.-K. Lerkkanen, K. Salmela-Aro, & M. Vauras (toim.), *Koulun resilienssi* (s. 18–43). Santalahti.
- Salo, A.-E. (2023). Nähdyski, kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen rakentaa resilienssiä varhaisnuoruudessa. *Kasvun tuki*, 3(1), 24–32. <https://journal.fi/kasvuntuki/article/view/130413>
- Salo, A.-E. & Kajamies, A. (2024). Teacher candidates' preparedness to address diverse situations that can threaten pupils' well-being. *Teaching and Teacher Education*, 140:104470. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104470>
- Stenvall, E. (2018). Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 2407. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0820-9>
- Strindberg, J. (2023). "I'm often alone": An ethnographic study of school loneliness and bullying in a Swedish elementary school. *Child & Youth Care Forum*, 52, 875–892. <https://doi.org/10.1007/s10566-022-09715-8>
- Tiilikainen, M., Heinimäki, O.-P., Kajamies, A. & Lepola, J. (2024). Emerging Teacher Resilience in Practicum Pedagogies: A Reflective Practice Perspective. Teoksessa J. Pattison-Meek & C. Phillips (toim.), *Pedagogies of Practicum: Post-Pandemic Reflections on Innovation in Practice Teaching* (s. 377–401). Peter Lang.
- Tiilikainen, M., Lepola, J. & Kajamies, A. (2025). Opetusvuorovaikutteinen resilienssi oppilaiden opiskelukyvyyn vahvistamisena – käsiteanalyttinen tarkastelu. *Kasvatus*, 56(1), 20–35. <https://doi.org/10.33348/kvt.131099>
- Tulensalo, H., Kalliomäki, R. & Laimio, J. (toim.) (2021). Kohti lapsen näköistä osallisuutta. *Pelastakaa Lapset ry.* <https://www.pelastakaa-lapset.fi/lapsilta-opittua/lapsilta-opittua/osallisuus/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja/>
- Upadyaya, K., Huttunen, I. E., Hietajärvi, L., & Salmela-Aro, K. (2025). Oppilaiden sosioemotionaaliset taidot ja kouluhyvinvointi. Teoksessa M.-K. Lerkkanen, K. Salmela-Aro, & M. Vauras (toim.), *Koulun Resilienssi* (s. 44–64). Santalahti.
- Valtonen, V., Salo, A.-E. & Kajamies, A. (2024). Oikeudellisten reunaehtojen vaikutukset oppilaan oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen: monikerroksinen näkökulma. *Focus Localis* 3, 62–78. <https://journal.fi/focuslocalis/article/view/140932>
- Vansteenkiste, M., Ryan, R. M. & Soenens, B. (2020). Basic psychological need theory: Advancements, critical themes, and future directions. *Motivation and Emotion*, 44, 1–31. <https://doi.org/10.1007/s11031-019-09818-1>
- Villumsen, A. M., Engsig, T. T. & Jakobsen, I. S. (2023). Pathways to belonging in the transition to school: the perspectives of children. *International Journal of Inclusive Education*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/13603116.2023.2283525>
- Virnasalo, I., Kaarakainen, S.-S. & Kyösti, A. (2024). Nuorten näkemyksiä yksinäisyyden ratkaisuista. *Kasvun tuki -aikakauslehti*, 4(2). <https://doi.org/10.61259/kt.147335>
- Weckström, E. (2021). Kertoen rakennettu – toimien toteutettu: Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen varhaiskasvatuksessa. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4288-3>
- Williams, K. D. (2009). Ostracism: A temporal need-threat model. Teoksessa M. P. Zanna (toim.), *Advances in experimental social psychology*, 41 (s. 275–314). Elsevier Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)00406-1](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)00406-1)
- Yhdistyneet Kansakunnat (1989). Convention on the Rights of the Child. [Lapsen oikeuksien sopimus].